

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון קט"ז ❖ פרשת אחרי מות תשפ"ד - "הלא כבני כושיים" ❖ פרשת קדושים תשפ"ד - "התשפוט" ❖

הפמרת פרשת אחרי מות

מנהג אשכנז - "הלא כבני כושיים ... אמר ה' אלוך" (עמוס ט' ז'-ט"ו).¹

מנהג ספרד ותימן - "ויהי דבר ה' ... ואתה בן אדם, התשפוט התשפוט את עיר הדמים, והודעתה את כל תועבותיה ... וידעת כי אני ה'" (יחזקאל כ"ב א'-ט"ז).²

ויש מבני אשכנז שגם נהגו להפטיר "התשפוט התשפוט את עיר הדמים", ראה מה שהובא בזה במאמר מ"לוח ההלכות והמנהגים".

בהפמרת "הלא כבני כושיים" מבואר - שהנביא עמוס מתנבא בזמן מלכותו של ירבעם בן יואש משבט אפרים, שעשה את הרע בעיני ה'.

והנביא מוכיח את ישראל על שפרקו את עולו של אדום, ומתנבא בפניהם שעתיד ה' להשמיד את ממלכת אפרים, והמון העם הנותר בה יצא לגלות. וכאשר יתמו חטאים מן הארץ ותבוא עת הגאולה, ה' יקים את סוכת דוד הנופלת.

ואז יירשו ישראל את שארית אויביהם, והשדות והכרמים ייבאו פירותיהם בשפע, ונדחי ישראל ישובו ולא ינתשו עוד מאדמתם.

כתב הלבוש (סי' תצ"ג סעי' ד'), לפרשת "אחרי מות" מפטירין בתרי עשר בעמוס "הלא כבני כושיים אתם לוי", והוא שייך לפרשה זו מפני שבזו הפרשה הזהירה התורה "כמעשה ארץ מצרים לא תעשו וגו'", וכתוב "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם וגו'", ובימי עמוס עשו כמעשה דכושים שהם אחיהם של מצרים, דכתיב "ובני חם כוש ומצרים וגו'", ובא הנביא והוכיחם על זה שאם לא ישובו - תקיא הארץ אותם, דכתיב (בהפמרת פסוק ט') "והניעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה וגו'".

הפמרת פרשת קדושים

מנהג אשכנז - "ויהי דבר ה' ... ואתה בן אדם, התשפוט התשפוט את עיר הדמים, והודעתה את כל תועבותיה ... וידעת כי אני ה'" (יחזקאל כ"ב א'-ט"ז).

ויש שנהגו להפטיר "הלא כבני כושיים ... אמר ה' אלוך" (עמוס ט' ז'-ט"ו), ראה מה שהובא בזה במאמר מ"לוח ההלכות והמנהגים".

מנהג ספרד ותימן - "ויהי דבר ה' ... 'הלדרוש אותי אתם באים ... התשפוט אותם התשפוט בן אדם, את תועבת אבותם הודיעם ... אני ה' אלקיכם" (יחזקאל כ"ב ב'-כ).³

ומבואר בהפמרת "התשפוט התשפוט את עיר הדמים", שהנביא יחזקאל רצה לחקור על מה נעשה "עיר הדמים - ירושלים", וה' הודיעו שנענשה על התועבות שעשו בה, וטמאוו בשפכם נקי דם ובעבדם ע"ז, ועל כן קרב שנות גלותה ותהיה לחרפה בכל העולם.

ומלכי ושרי ירושלים שפכו דם בחוזק זרועם, ביזו אב ואם, עשקו והונו גר ויתום ואלמנה, ביזו את הקדשים, חיללו את השבתות, הלכו רכיל כדי לגרום לשפיכות דמים, גילו עריות, לקחו שוחד נשך ותרבית, עשקו את רעיהם, ושכחו את ה'.

ועל כל זאת נחתם גזר דינם על עוון הגזל ושפיכות דמים, ועל כן יפיצם ה' בארצות העמים, ואחרי כן ישובו אליו, ויתקדש שם ה' לעיני הגוים, וידעו כי אני ה'.

וכתב הלבוש (שם), והיא מעין הפרשה, שהוכיחם הנביא שעברו על כל התועבות שהוזהרו עליהם בפרשה זו.

אין מפטירין ב"הודע את ירושלם"

איתא במתני' (מגילה כה.) ר' אליעזר אומר אין מפטירין ב"הודע את ירושלם". ופי' רש"י "הודע את ירושלם" את תועבותיה, פרשה היא ביחזקאל.

¹ וכן הובא באבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות), אלא שמתחילים (ח' י"א) "הנה ימים באים".

² וכן הובא ברמב"ם (סדר התפילות - סוף אהבה), ובספר האשכול (אלבעק - הל קה"ת), ובאבודרהם (שם) בשם י"א.

³ וכן הובא באבודרהם (שם). ומנהג תימן להתחיל (פסוק א') "ויהי בשנה השביעית". וכן במקצת מקהילות תימן (בלדו) מסיימין (פסוק ט"ו) "צבי היא לכל הארצות". וכן הובא ברמב"ם (שם).

ובספר האשכול (שם) הביא בשם י"א שמפטירין "הודע את ירושלם את תועבותיה" (יחזקאל ט"ז). ועוד הביא שיש שנהגו להפטיר "בית ישראל יושבים על אדמתם" (יחזקאל ל"ו - הפמרת פ' פרה).

ובגמ' (כה:) "הודע את ירושלם את תועבותיה" נקרא ומתרגם, פשיטא לאפוקי מדרבי אליעזר, דתניא מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר "הודע את ירושלם את תועבותיה", אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך, בדקו אחרי ומצאו בו שמץ פסול.

וכתבו הר"ן (טז.) והריטב"א, מה שכעס ר' אליעזר על אותו שהפטיר ב"הודע את ירושלים", אע"ג דהוה עביד כרבנן, לפי שבמקומו של ר' אליעזר היה לו לזהר לשאול את פיו במה יפטיר, ומי שאינו חולק כבוד לחכמים - פסול יש בו, ולפיכך בדקו אחריו ונעשה בו כן.

ג' הפטרות של "התשפוט"

והנה מצינו ג' הפטרות שונות בספר יחזקאל, שכלול בהן תוכחות של "התשפוט".

א. "בן אדם, הודע את ירושלם את תועבותיה ... מכורותיך ומולדותיך מארץ הכנעני, אביך האמורי ואמך חתית וגו'" (פרק ט"ז).

והוא מה שהובא במתני' שלר' אליעזר אין מפטירין בה. ומבואר בה גנות ירושלים וגנות יחוסי של ישראל. והוזכרה להפמרת פ' קדושים, בספר האשכול (אלבעק - הל קה"ת) בשם י"א. וכן להפמרת פ' שמות, ברמב"ם (סדר התפילות - סוף אהבה) ובאבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות) בשם יש מפטירין, וכן הוא הפמרת שמות למנהג תימן ומקצת מקהילות ספרד.

ב. "הלדרוש אותי אתם באים ... התשפוט אותם התשפוט בן אדם, את תועבת אבותם הודיעם וגו'" (פרק כ').

ומבואר בה גנותן ועוונותיהן של ישראל, ולא הוזכר בה ירושלים. והיא הפמרת פ' קדושים, ברמב"ם (שם) ובאבודרהם (שם), וכן הוא מנהג ספרד ותימן.

ג. "ואתה בן אדם, התשפוט התשפוט את עיר הדמים, והודעתה את כל תועבותיה וגו'" (פרק כ"ב).

ומבואר בה גנותן ועוונותיהן של ישראל, וכן תועבות ירושלים הוזכר במה שנאמר בה "עיר הדמים", ופי' רש"י דהכונה לירושלים. והיא הפמרת פ' אחרי מות ברמב"ם (שם) ובאבודרהם (שם), ובספר האשכול (שם), וכן הוא מנהג ספרד ותימן ומקצת מקהילות אשכנז. והוזכרה בלבוש (שם) להפמרת פ' קדושים, וכן נהגו ברוב קהילות אשכנז.

גנות יחוסי של ישראל

והנה מצינו שנחלקו בטעם שאין להפטיר ב"הודע את ירושלים", דהקשה הלבוש (שם) מאי שנא תוכחות שבהפמרת "התשפוט" מכמה הפטרות שיש בהן תוכחות רבות רבו מספור הן כלליות והן פרטיות, ומפטירין בהן בכל שבתות השנה, משום דניחא להו לישראל להוכיחם בהזכיר בפניהם תועבות אבותם, למען ידעו לשוב ממעשיהם הרעים, ולא יאחזו מעשה אבותיהם בידיהם, ויזכו לגאולה כי "מכסה פשעיו לא יצליח".

ותירץ הלבוש, דודאי בתוכחות המעשים ראוי להוכיח את ישראל ככל הפטרות של שבתות השנה, רק שבהפמרת זו ס"ל לר' אליעזר שלא לאומרה בציבור, משום שבגולה ממנו נגע הנביא מאוד בייחוס של ישראל, שקרא לאברהם "אמורי" ולשרה בשם "חתית",⁴ וס"ל לר"א שלא להפטיר בה שלא ליגע בכבוד ישראל לגנאי, ולכך במעשה באדם אחד שהפטיר ב"הודע את ירושלים", גער בו ר"א וא"ל צא ובדוק

⁴ וביחזקאל (ט"ז ג') פי' רש"י "אביך ואמך" אברהם ושרה משם נטלו גדולתם, ובני חת נתנו לה קבר. אולם בסנהדרין (מוד:) פי' רש"י "אביך האמורי" תרח ואבותיו מכנען באו. והקשו בתוס' חכמי אנגליה שהרי תרח ואבותיו היו מבני שם בן נח ואילו כנען הוא מבני חם. ותירצו שאברהם היה דר בארץ האמורי ולכן נקרא כן, וכ"כ חיד דוד.

והערוך לנר והסנהדרין קטנה תירצו, שתרע עשה מעשה האמורי ועבד ע"ז, וכ"כ המצודות דוד (יחזקאל שם), וכ"כ בשו"ת חיים מרדכי (אהע"ז סי' נ"א).

ובספר בארות חיים (סנהדרין שם) תירץ, שתרע ואבותיו היו מצאצאי כנען מצד אמותיהן.

מאמר מ"לוח ההלכות והמנהגים"

בפולמוס על הפטרות אחרי מות קדושים כשהן נפרדות

המאמר נכתב ע"י חרב הגאון ר' משה קוטקס שליט"א – חבר מערכת הלוח

לו מקור מהפוסקים [ואף ששמע שביירושלים (בשנת תרע"ט) היו שלשה מנהגים הנ"ל]¹⁶, מ"מ כך שמע מבעלי קריאה זקנים שכך נהגו בירושלים (בשנת תרס"ב)¹⁷. אמנם החזו"א¹⁸ וכמה מרבני ירושלים¹⁹ דחו את דבריו על 'מנהג' חדש זה. ויש להוסיף שגם בלוח ווילנא (תרע"ט)²⁰, שהוא הלוח שעליו הגרימ"ט ביסס את כל הלוח שלו ומשם שאב את רוב מקורותיו²¹ – מפורש דלא כדבריו אלא כהרמ"א, וכנראה שלא ראה את הלוח של קביעות זאת.²² ואין ראייה ממה שהביא מבעלי הקריאה – כי כנראה כך ראו בחומשים²³, וכבר בספר המנהגים (למהר"א טירנא) כתב שראה קהילות שקראו בפרשת אחרי הפטרות "התשפוט" כיון שראו כן בחומשים, וקבע שהם מועים.²⁴ וביותר פלא שהגרימ"ט קבע כן גם בלוח שהוציא להוץ לארץ.²⁵

להפטיר בפ' אחרי את הפטרות "הלא כבני כושיים", ובקדושים את הפטרות "התשפוט", וכן כתב הגר"ש וואזנר,⁸ וכן הנהיג הגר"ש דבליצקי.⁹ מנהג אחר היה בליטא,¹⁰ ואצל הגר"ש סלנט,¹¹ ובבית"ל שבחורבת רבי יהודה החסיד,¹² ועוד¹³ – שלא להפטיר כלל ב"התשפוט", אלא להפטיר פעמיים ב"הלא כבני כושיים", כדי להוסיף לדעת רבי אליעזר במשנה.¹⁴ ואף שלא מצינו לו מקור מפורש בפוסקים, מ"מ אינו נגד ההלכה, כיון שכבר מצינו (בירושלים) שקוראים הפטרות אחת פעמיים.¹⁵ ג. הגרימ"ט בלוח לא"י (משנת תרע"ט ואילך) כתב להפטיר להיפך, בפרשת אחרי את הפטרות "התשפוט", ובפרשת קדושים את הפטרות "הלא כבני כושיים", ופרסם שאף שאין

קביעות "זח"ג מעוברת", בה פרשיות אחרי מות וקדושים נפרדות וממילא הפטרותיהן נפרדות, היא קביעות נדירה,¹ כי בדרך כלל הפרשיות מחוברות, וגם כשהם נפרדות עדיין מצוי שאחד מהם חל בר"ח או בערב ר"ח או בשבת הגדול, שאז ישנה הפטרה מיוחדת, ואז מפטירים בשבת השניה רק הפטרות "הלא כבני כושיים" (עמוס ט'), אבל כששתי הפרשיות נפרדות, הרי לכאורה לכל פרשה יש הפטרה אחרת, והנכתב בפוסקים שההפטרה השניה היא "ויחי דבר ה' וגו' התשפוט" (יחזקאל כ"ב).² ובעשרות שנים האחרונות החל משנת תש"ז, התקיים פולמוס גדול איזה הפטרות מפטירים בשני פרשיות אלו,³ ויש בפולמוס זה ג' שיטות ונפרטם אחת לאחת.

א. לפי הפסק של הראשונים,⁴ הרמ"א,⁵ והפוסקים עד המשנ"ב,⁶ וכן הוראת החזו"א,⁷

הפטרה אחרת לגמרי. [מאמרו בקובץ הנאמן (גליון ל"ט)].¹⁹ הגר"מ סטלביץ (הרב דחסלביץ ושכונת זכרון משה) בקובץ "התבונה" (י"א–ל"ג, אב תש"ג), והביא מהפוסקים שאי אפשר לקבוע מנהג על דבר שנהגו יותר מפעם אחת בשנה, והסכים עמו בשו"ת צ"צ אליעזר (חי"א סי' ל"א) בחריפות גדולה [וכבר הכו על דקדקו של בעל הלוח וכו', והכחיש דמיונותיו שהשיב וכתב על כאילו יש מנהג בזה בכאן, והוכיח במישר ובהרחבה שלא יכול להיות קיים מנהג על מקרה נדיר כזה. ובפרט שבעל הלוח בעצמו מודה בעדותו בזה כי תומך יסודותיו על מה ששמע מבעלי קורא איך שנהגו בשנת תרע"ט [או אפילו גם בשנת תרס"ב], ומה בנה מגדלו (הפירוש באר"י) שקיים מנהג. והגרמ"ט ז"ל הרעיש עולמות שחובה לתקן את החתוב בלוח, ושבוש פנים ואופן אין לנהוג ככתוב בו, כי אינו ע"י דעת חכמים, אלא יש לנהוג ככתוב בכל ספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים וספרי המנהגים, ולקרוא באחרי "הלא כבני כושיים" ובקדושים "התשפוט", וכי יתר הוא וממנו לא תזנע יעו"ש, ומה שניסה בעל הלוח להשיב שם על דבריו, הרואה יראה כי אין בהם כדי השב כלל²⁶], וכן השיב עליו בשו"ת אבן ישראל הנ"ל.²⁰ לוח ווילנא (תרע"ט, לוח כ"ס יומי, עברי מייטש). וכן מובא בלוח עזרת תורה (מיסוד הגר"א הענקין – ארה"ב, תשנ"ז), שגם הוא מיסוד על לוח ווילנא.²¹ כפי שמסר הגר"א זלניק, וכפי שיוכח המעיין בלוחות ווילנא ובלוחות לא"י, וצינו בלוח דילן בכל מקום במקומו.²² דהאדרת הוא שהביא לו את הלוחות ווילנא בבואו לירושלים בשנת תר"ס, כך שאת לוח תרס"ב לא הביא לו, והפעם הקודמת היתה 25 שנה קודם לכן (בשנת תרל"ה).²³ אבן ישראל שם, שכתב שהנהגה זו נבעה מהחומשים שנדפסו במקומו של הלבוש, דכאמור הפעם הקודמת לפני תרס"ב היתה 27 שנים קודם.²⁴ ספר המנהגים (מנהגי שבת, ובהקדמת ספרו).²⁵ הערת הביורר הלכה (להגר"א זילבר, קמא סי' תכ"ח), ומאידך העיר על הגרימ"ט שבספרו "ארץ ישראל" (סי' ט"ז) כתב שהמנהג בשאר ארצות כהרמ"א.

שכן הוא מנהג ירושלים]. וכן נהגו בבתי ברודא (בשנת תש"ג) אצל הג"ר שמואל תפלינסקי (הלוח הנ"ל), וכן נהגו שם (בשנת תשל"ל) כשהרב היה הג"ר אליהו זלמניק, וא' מהמתפללים שרצה שיפטירו התשפוט בקדושים והג"ר אליהו שחור מחה על כך, ובעצמו הכביא את הנביא כדי שלא יקראו הפטרה זו (שם).¹⁴ איתא במשנה (מגילה כה): "מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מר' אליעזר הודע את ירושלים ואת תועבותיה, אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים, צא וברוק בתועבות אמך, ברוך אחריו ומצאו בו שמץ פסול". ודעת הלבוש (סי' תצ"ג ס"ד) דכונתו דוקא ל"הודע את ירושלים" מפני שנאמר שם "אביך האמורי ואמך חתית", אבל לא על הפטרת "התשפוט", דמה נשתנתה הפטרה בפרשה זו, מיתר הפטרות שאנו קורין בשאר שבתות, שיש בהם הרבה תוכחות מוסר וכלימה "אדרבה יכלמו מעונותיהם וישובו". אמנם במשנ"ב הניל מבואר לא כן, וכן ע"י בשו"ת "אגרות משה" (או"ח חי"א סי' ל"ז) דכונת ר' אליעזר אף שלא להפטיר התשפוט. אלא שלמעשה לא אפסיקא הלכתא כוותיה. ומ"מ במקומות אלו חששו לדבריו, וכפי שיבאר באבן ישראל שם.¹⁵ הגר"ש דבליצקי שם. והוסיף שמצינו כן בהפטרות "פקדתי" בירושלים בפורים המשוש.¹⁶ אמנם הגר"מ סטלביץ (במאמרו דלהלן) כתב גם על מנהג זה שהוא טעות.¹⁶ כ"כ בשמו בנא הרמ"א, במדועה שפרסם בעיתון קול ישראל (פ' תרומה תש"ג).¹⁷ מאמר הגרימ"ט בקובץ התבונה (ד"ל"ח, סבת תש"ד עמ' ג"ג). וראה מאמר בנא הראשונים בקובץ התבונה (י"ב–ל"ד, אלול תש"ג).¹⁸ באמצעות אחיינו הג"ר שמריהו גרייניץ בקובץ התבונה (ח' – ל"ט שבט תש"ד) ושוב נדפס בגזית ושו"ת חזו"א (חי"א עמ' קפ"ז), וכפי שכתב במכתבו (שנדפס בספר זר התורה) היה זה ביוזמת החזו"א, וביאר שמנהג זה רק מה שהונהג ע"י חכמים ולא מה שיועדים שכן נהגו מעצמם. והגר"ש דבליצקי שיער שמנהג זה הניע מיסוד הישוב האשכנזי שקבלו כמה ממנהגי הספרדים, ורצו לפחות בהפטרות אחרי מות לקרא כמותם, אף שבקדושים יש להם

¹ והיא חלה בשנים האחרונות בשנים תרל"ה, תרס"ב, תרע"ט, תש"ג, תש"י, תשל"ג, תשנ"ג, בשנה זו (תשפ"ד), ובפעם הבאה בעו"ה יחול בשנת תת"א.² סי' תכ"ח סי' ובמשנ"ב שם, וכתב הלבוש בסיומן תצ"ג והוא מעין הפרשה שהוכיחם הנביא שעברו על כל התועבות שהזהירו עליהם בפרשה זו.³ ראה במצוין להלן, ובבירור הלכה דלהלן באריכות ונע"ש תוכן המאמרים דלהלן, ובספר "בין פסח לשבועות" (להגר"צ כהן), פ"ד סעי' כ"ו–כ"ח ובהערות, ובלוח דבר בעתו (להגר"מ גנוט, תשנ"ז), ובספר הקריאה בתורה והלכותיה (פס"ה סעי' י').⁴ מרדכי, אגודה, ספר המנהגים לר"א טירנא, מנהגי מהר"ש, מהר"ל, תיקון ישיבשר (למנהג האשכנזים), ועוד.⁵ סי' תכ"ח סי' ט"ח.⁶ שם ס"ק כ"ו [נע"ש שדחה את דעת הלבוש].⁷ שונה הלכות שם, וע"י עוד בסמוך בשמו.⁸ שו"ת "שבט הלוי" (חלק ט' סי' ס'), וסיים "ומה שעשו בעלי הלוחות דלא בדרך זה ועוד איזה מחברים אינו מקובל, וכל ישראל יוצא ביד רמ"א".⁹ זורת השמש (עמ' ע"ז). וביאר במכתבו (לוח דבר בעתו, תשנ"ז, עמ' תתמ"ז) שאף שבד"כ הוא נוהג כ"לוח לא"י", מ"מ כיון שכאן גם בירושלים המנהג לא מבורר, לכן אין לעשות נגד הרמ"א. והוסיף שכך נהגו ברוב בתי הכנסיות בבני ברק.¹⁰ הגר"ש דבליצקי במכתבו (שם) בשם הגר"ד סולובייצק מבוסס. וכנראה ראה כן בבריסק (עיר הולדתו) או בראסיין (עיר רבנות אביו), כיון שלא נהגו כן בכל ליטא כדמוכח מלוח ווילנא דלהלן, וכן באגרות משה (או"ח חי"א סי' ל"ז) מבואר דפשוט לו שקורין את ב' ההפטרות לא פירש הסדר.¹¹ בעל הקריאה בשערי חסד הרח"ג ר' אפרים שמואל פפרמן–לרנר זצ"ל, וכן נהג בעצמו בבהכ"ס הגר"א בשערי חסד (במנין ותיקון). [מכתב הגר"ש דבליצקי שם].¹² עדות הרב פנחס דוד קליין, מובא בלוח דבר בעתו (שם).¹³ הוראת הגר"ר בענגיס ושו"ת אבן ישראל להגר"י פישר (חלק ח' סי' ל"ח). הגר"מ הר"ל בפ"ה הגר"א בשערי חסד (במנין בקומה העליונה). קונטרס "ההפטרות של פרשת אחרי והפטרות קדושים" (וינגרטן), והוסיף בשמו

באחריתה, בהכלים אותך רעך, ריבך ריב את רעך, וסוד אחר אל תגל", בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל (ט"ז ג') לך אמור להם לישראל "אביך האמורי ואמך חתית" אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה, רבש"ע אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם, "ריבך ריב את רעך, וסוד אחר אל תגל". ופי' רש"י "ריבך ריב את רעך" אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמם, וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם, פן מה תעשה בבואם אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך שאתה מכלימנו, עכ"ל. ומוכח שבגנות אברהם ושרה אין מפטירין - "וסוד אחר אל תגל", אולם מפטירין בגנותן של ישראל כדי להוכיחם על מעשיהם - "ריבך ריב את רעך".

בתועבות אמך, ולא אמר לא לבדוק בתועבות עצמו, להודיעו שעיקר רוגזו וכעסו היה מחמת שנגע בייחוס של ישראל לננאי, ומה שא"ל "עד שאתה בודק בתועבות ירושלים", לפי שכל כך היה ר"א מדקדק אפילו ברגזו שלא להוציא מפיו גנאי יחוס האבות, ויבינו הכל ממה שמקפיד בפרט על הפטרה זו שהוזכר בה ירושלים ולא על שאר הפטרות מתוכחות ישראל. (ודברי הלבוש הובאו בתוס' יו"ט (מגילה פ"ד מ"י)).

"אביך האמורי ואמך חתית"

והרש"ש (מגילה כה). הביא ראייה לדברי הלבוש, שטעמו של ר' אליעזר משום דכתוב "אביך האמורי ואמך חתית", דאיתא בסנהדרין (מד:) אמר ליה אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה, (משלי כ"ה ח') "אל תצא לריב מהר, פן מה תעשה

ובזה יש לבאר הא דא"ל אביי לרב דימי, האי קרא "במערבא" במאי מוקמיתו ליה, והקשו העין יעקב והבן יהוידע מדוע שאלו דוקא על "בני מערבא" שיבארו פסוק זו, ועיי"ש מה שתירצו. אולם לפי הרש"ש אתי שפיר, שהרי אנו - "בני בבל" מצינו שמפטירין "הודע את ירושלים" דלא קי"ל כר' אליעזר אלא שממעטינן בה ככל האפשר, ולכן א"א לבאר כרב דימי, ורק לבני מערבא שלא נהגו להפטיר בה,⁵ ניתן לבאר "יוסוד אחר אל תגל" בהא שאין מפטירין בגנות "אביך האמורי ואמך חתית", כדי שלא להכלים את אברהם ושרה.

גזתה של ירושלים

אולם בפי ר"ע מברטנורא (מגילה פ"ד מ"י) כתב "אין מפטירין בהודע את ירושלים" משום יקרא דירושלים.

ובמטה משה (סי' תנ"ד) הביא בשם חכם א', שהפטרת "התשפוט" מיירי בתועבות ירושלים ולא בשל כל ישראל - לכן דוחין אותה, דהגון הוא להניח ממה שיש בה הזכרת תועבות ירושלים ולהפטיר באחרת, והוכיח כן מדברי המרדכי (מגילה תתל"א), דבאחרי מות וקדושים כשהן מחוברין אין מפטירין בשניה - מפני שמזכרת מתועבות ירושלים.

וכי"כ בחידושי ר"מ מאימראן (מגילה כה ז,): דאף לר' אליעזר קורין בפרשת העגל, ולא חיישינן להא דמיירי בגנותן של ישראל, ד"הודע את ירושלים" גרע טפי שמפרט את העוונות שעשו אנשי ירושלים יותר משאר המקומות, והוא בזיון גדול מאוד.

נפק"מ בין הטעמים

ומבואר שנחלקו בטעם שאין מפטירין ב"הודע את ירושלים", שלפי הלבוש הטעם הוא משום שהוזכר בה גנות אברהם ושרה והוא יחוסן של ישראל, ולפי הרע"ב וסייעתו הוא משום כבודה של ירושלים שלא להזכיר התועבות שנעשו בה.

ולכאורה לפי הטעם של הלבוש משום יחוסן של ישראל, רק אין מפטירין בפסוק "אביך האמורי ואמך חתית" שבהפטרת "הודע את ירושלם את תועבותיה וגו'" (פרק ט"ז), אולם בשאר הפטרות "התשפוט" שהוזכרו בהם רק תועבות של ישראל וירושלים - רשאי להפטיר, אולם לפי הטעם של הרע"ב וסייעתו משום כבודה של ירושלים, גם אין להפטיר הפטרת "התשפוט התשפוט את עיר הדמים" (פרק כ"ב), דפי' רש"י דקאי על ירושלים, אולם הפטרת "התשפוט אותם התשפוט בן אדם" (פרק כז) שלא הוזכר בה מענין ירושלים - רשאי להפטיר.

וכי"כ להדיא בלבוש (שם), שהפטרת "התשפוט התשפוט את עיר הדמים" (פרק כ"ב) לא נחלקו בה מעולם, כי לא הוזכר בה יחוסן של ישראל, אולם להסוברים שעיקר פלוגתיהוה הוא משום תועבת ירושלים, גם אין מפטירין ב"התשפוט התשפוט את עיר הדמים" (פרק כ"ב).

וכן מבואר בפסקי התוס' (מגילה אות פ"ז) וז"ל, ואנו מפטירין "התשפוט את עיר הדמים וגו'". וביאר בהגהות (אות כ"ח) דלית הילכתא כוותיה דר"א וה"ה כאן, עכ"ל. ומבואר דאי היינו חוששין לר"א - גם לא היינו מפטירין "התשפוט התשפוט את עיר הדמים".

גזתן של ישראל

כתבו המאירי והנמוקי יוסף (מגילה כה ז,): ר' אליעזר אומר אין מפטירין ב"הודע" מפני כבוד ישראל. ויש לדון בדבריהם אם כוונתם כדברי הלבוש דגנות "אביך האמורי ואמך החתית" הוא כבוד יחוסן של ישראל, או שמפני כבוד ישראל אין להפטיר בכל התועבות שעשו ישראל, ולפ"ז גם אין להפטיר ב"התשפוט אתם התשפוט בן אדם" (פרק כז) שמייירי בגנות עוונותיהם של ישראל. וכן יש לדון בכוונת הרמב"ם בפי' המשניות (פ"ד מ"י) וטעם ר' אליעזר הוא כבוד לירושלים ולישראל.

לדינא אי מפטירין "התשפוט"

ומה שהיום נהגו להפטיר "התשפוט", י"ל משום דלא קי"ל כרבי אליעזר, וכמו שכתב הרמב"ם (פי' המשניות - מגילה פ"ד מ"י)⁶, וכן כתבו הרי"ף והר"ן (מגילה טז ז) והרא"ש (מגילה פ"ג הל' כ"ד), ועל כן לדינא רשאין להפטיר בה, ובפרט לפי מנהג אשכנז ועוד - שלא נהגו להפטיר כלל ב"הודע את ירושלים" (פרק ט"ז), ניתן לומר שמשום שאף אם הלכה כר' אליעזר - מ"מ אין קורין "אביך האמורי ואמך החתית", וכדעת הלבוש שרק בגנות יחוסן של ישראל אין להפטיר, ועל כן בשאר הפטרות "התשפוט" רשאין להפטיר לכו"ע.

ומי"מ יש מקומות שגם כיום נהגו שלא להפטיר בכל הפטרות "התשפוט", ועל כן קורין "הלא כבני כושיים" גם לפרשת אחרי מות וגם לפרשת קדושים, ועי' בזה במאמר מ"לוח ההלכות והמנהגים".

ומנהג ספרד ותימן שלעולם קורין לפי אחרי מות "התשפוט התשפוט את עיר הדמים", ולפי קדושים "הלדרוש וגו' התשפוט אותם התשפוט", ובמחוברין מפטירין מענין הפרשה דסליק מיניה, וכמבואר בפרי חדש (סי' תכ"ח ס"ח) והובא בכף החיים (ס"ק נ"ב), ואין משתדלין שלא לקרוא "התשפוט", משום דאין הלכה כר"א.

מה שממעטין לקרוא הפטרת "התשפוט"

ואע"פ כן מצינו במנהגי בני אשכנז שרצו למעט בהפטרת "התשפוט" ככל האפשר, ולכן כשפרשיות שאחרי מות וקדושים מחוברין - מפטירין הפטרת אחרי מות "הלא כבני כושיים", וכמו שכתב המרדכי (שם) וז"ל, ובמנהגים (לר"א טירנא - מנהגי שבת) מצאתי כל פרשיות הסמוכות מפטירין הפטרה של אחרונה, חוץ מאחרי מות וקדושים שאז נפטרים "הלא כבני כושיים" שהיא הפטרה של פרשה ראשונה, מפני שהפטרה של פרשה שניה מזכרת מתועבות ירושלים, עכ"ל. וכן הובא במנהגי מהרי"ל (הל' חילוקי ההפטרות) ובאגודה (מגילה פ"ד אות מ"ז), וכן פסקו הרמ"א (סי' תכ"ח ס"ק ח) והמגן אברהם (ס"ק יז).⁷

וכתב רעק"א (בגליון השו"ע - סי' תכ"ח ס"ח) דגם כשחל פ' אחרי מות בערב ר"ח שמפטירין בה "מחר חודש" יפטירו בשבת פ' קדושים "הלא כבני כושיים" שהיא הפטרת אחרי מות, וכדי למעט להפטיר "התשפוט" ככל האפשר. והובאו דבריו במשנ"ב (ס"ק נ"ב).⁸ ובשו"ת אגרות משה (ח"א סי' ל"ח) כתב, דגם כשחל פרשת אחרי מות בשבת הגדול, דמנהג רוב המקומות להפטיר "וערבה" בשבת הגדול בין כשחל בערב פסח ובין כשאינו חל בערב פסח, ועל כן המנהג להפטיר אז בפי' קדושים "הלא כבני כושיים" ולא "התשפוט", וכמו שכתב רעק"א לגבי כשחל אחרי מות בערב ר"ח.⁹

ונמצא דברוב קהילות אשכנז קורין הפטרת "התשפוט" רק בקביעות "זח"ג - מעוברת", והיינו שיש לנו ז' קביעויות של שנים פשוטות וז' של שנים מעוברות, ובכל השנים הפשוטות קורין אחרי מות וקדושים במחוברין, ומפטירין "הלא כבני כושיים" (מלבד לפי הלבוש שמפטירין "התשפוט"), ובשנים המעוברות בקביעות זש"ה ובח"ה חלה פרשת קדושים ברי"ח אייר, והפטרת "התשפוט" נדחית מפני "השמים כסאיי", ובקביעות בש"ז גכ"ז בארץ ישראל חלה פ' קדושים בער"ח אייר, ונדחית "התשפוט" מפני "מחר חודש", ובחו"ל פרשת אחרי מות חל בערב ר"ח (מפני שקראו בא"י אחרי מות באסרו חג, ובחו"ל היה ח' דפסח), ולכן בפי' קדושים קורין "הלא כבני כושיים" וכדברי רעק"א.

ובקביעות הש"ג והח"א שקורין אחרי מות בשבת הגדול, ונמצא שהפטירו "וערבה" בשבת אחרי מות, ובפרשת קדושים קורין "הלא כבני כושיים", וכמו שמבואר בשו"ת אגרות משה (ובמקומות שקורין "וערבה" רק כשחל ער"פ בשבת, אזי בקביעות הש"ג יפטירו לאחר מות "הלא כבני כושיים" ולקדושים "התשפוט", ובמקומות שקורין "וערבה" רק כשבת הגדול אינו חל בער"פ, אזי בקביעות הח"א יפטירו לאחר מות "הלא כבני כושיים" ולקדושים "התשפוט").

ונמצא שרק בקביעות א' מתוך י"ד הקביעויות של מחזור השנים, שהוא "זח"ג מעוברת" (כבשנה זו - תשפ"ד) - דרושה לנו הפטרה א' לפי אחרי מות, והפטרה נוספת לפי קדושים, ולכך אנו נאלצים להפטיר "התשפוט", וראה במאמר מ"לוח ההלכות והמנהגים" שהאר"ך בנדירות קביעות זו. וקראנו בה בעבר לפני 27 שנה - בשנת תשנ"ז, ונפטיר בה שוב בשנת תת"א - בעוד 17 שנה.¹⁰

הפטרת פרשיות אחרי מות וקדושים

ועי' עוד במאמר מ"לוח ההלכות והמנהגים", שאע"פ שברוב המקומות כשאחרי מות וקדושים פנויין להפטרותיהן (בקביעות זח"ג מעוברת) קורין באחרי מות "הלא כבני כושיים" ובקדושים "התשפוט", יש שנהגו להפטיר "התשפוט" באחרי מות ו"הלא כבני כושיים" בקדושים.

ובאמת ב' ההפטרות הם מענין ב' הפרשיות, ש"הלא כבני כושיים" מיירי בענין העריות שעשו כמעשה הכושים שהם אחיהם של המצרים, ובהפטרת "התשפוט" הוכיחם הנביא על שעברו על התועבות שהוזהרנו עליהם בפרשת העריות, ועל כן ב'

9 אולם בבירור הלכה (סי' תכ"ח), הביא מספר עיתים לבינה (מאמר ט"ו), שבכה"ג מפטירין הפטרת "התשפוט".

10 ובשו"ת אגרות משה (שם) נקט לדינא, דכיון דלא שכח שיפטירו "התשפוט" על כן אם בירך כשהיה לפניו "התשפוט" במקום שהיה צריך לקרוא הפטרה אחרת, רשאי לקרוא הפטרת "הלא כבני כושיים" וא"צ לחזור ולברך, דודאי לא היתה דעתו לברך על "התשפוט", כיון דלא שכח שיקרא בה.

ועיי"ש שמחלק אם קורא מתוך נביא שנכתב ע"ג קלף - שיקרא "התשפוט" ולא יביא נביא אחר, לבין אם קורא מחומש מתוך הדפוסים - שיכול לפתוח מיד ב"הלא כבני כושיים".

✪ אשר בוזר בנביאים טובים ✪

ביאורים במגן הנביאים ובדברי יצחק עזי חזק

(ישעיה ז' א'), דכשמלך אחז ביקשו מלאכי השרת לפגוע בו ואמר הקב"ה מה אעשה לו, איני יכול לפשוט ידי בו כשביל אבותיו הצדיקים יותם ועוזיהו, ומבואר שצדקת עוזיהו הגנה אף על זרעו, ואין יתכן לומר שהרג נביא בלא שום מקור מחז"ל, וגם בכל משמעות הכתובים מבואר שהיה צדיק גמור עד שטעה בהקטרת הקטורת, ואז ענשו מיד בצרעת וישב בבית החפשיה, ולא היה מלך בפועל עד יותם בנו היה חותם בשמו לכבדו כמו שאמרנו חז"ל, ואמיתו היתה לו שהרג להרוג את עמוס, וגם תמנה מה ענין עמוס אצל מלכות יהודה ומה להם עליו, אחר שכל נבואתו על מלכות ישראל, והוא אמר גור דינם לגלות כמבואר שם בפ"ז, ולא נתנבא על יהודה בפירוש אלא ב' פסוקים, וכמדומה שד"ח הוא מדברי הבאי שנשתרבו ע"י הגויים, וכעין שש"כ תהי"ד בשם הגדולים בערך הראב"ד השני על אותו ספר ע"ש. ועי' במהרש"ל ובמהרש"א (פסחים פז:) דנחלקו בביאור דברי רג"מ שם אם עמוס התנבא גם בימי המלכים שאחר עוזיהו או שהתנבא רק בימי עוזיהו, ובילקוט שמעוני (ישעיה מ') איתא דעמוס בא לנחם את צבין לאחר החורבן עם שאר הנביאים, אבל אין זה ברור אם הכוונה שם בחייו או לאחר מותו, והכוונה ע"י נבואותיו, ע"ש).

וגם לענין אביו - אמרו חז"ל בויקרא רבה (פרשה ו' אות כ') **דרבנן אמרי דמה הוא נביא אף שאמר שאינו נביא**, (ואינהו סבירי דכל נביא אף שלא הוזכר אביו, היה אביו נביא, ואידך אמרו פליג שם דרק כשהוזכר אביו היה נביא, והכי ס"ל לתלמודא דידר במגילה י': וילעי לשיטת המדרש מיט אין בזה חסרון במצות כיבוד אב, והלא אפילו הנשמע בדבר אביו למקום, לא יאמר מהרוני כשביל עצמי אלא מהרוני כשביל אבי, כמבואר בקידושין לא: דיש להזכיר כבוד אביו בכל מאי דאפשר, וצ"ע אם מותר למי שרוצה להשפיל עצמו להלעלים מכבוד אביו, ואמנם יל"פ כוונת המדרש בפשיטות עפ"י דברי רש"י שם, דכוונתו דהוא ואביו אינם מנביאי השקר שהתנבאו כשביל לטוול שכו, והוכיח המדרש ממה שאמר על עצמו שאין כוונתו כפשוטו שאינו נביא כלל, וממילא ה"ה על אביו).

מעלת עמוס בצער כשביל ישראל

ובזה באנו למעלה השניה - שמצאנו שסביל יסורים כשביל ישראל, דהנה קראו נבואתו היה מכובד מאד שהיה ממשפחת מיוחדת של נביא וכמוש", **ועשרי גדול במקום בקר כמו שאחז"ל בנדרים ל"ח ע"פ הפסוקים**, (ואף שלמדנו משה לכל הנביאים שהיו עשירים, מ"מ משמע קצת שהוא היה מיוחד בזה בהפלת העשירות, ועכ"פ היה מכובד כדרך העשירים), והיה ממקום המפורסם בחכמה, דהרי היה מתקוע כמבואר בריש עמוס שהיה מנחלת אשר כמו שביאר הרד"ק, והרי אמרו במנחות פה: **דינאב שלח לאשה חכמה דוקא מתקוע, משום דרגילין בשמן זית**, (דתקוע אלפא לשמן, והיא מנחלת אשר ודכתיב ביה "וטובל בשמן גרלר"), וחכמה מצויה בהם. והיה ראש הסנהדרין ומוסר התורה כמוש", (ומסתברא דזה היה כר כמו שנתנבא וכמו שאח"ל בנדרים ל"ח **דאין הקב"ה משרה שכיתנו אלא על חכם**), וא"כ מסתבר דהיה מכובד מאד בתחילה מתמת עשרו וחכמתו.

וכשהתנבא כשביל להציל את ישראל ולהחזירם בתשובה, שהתבאר מאד וכמו שאחז"ל בויקרא רבה (י' ב') **דאמר הקב"ה את מי אשלח ומי ילך לנו, שלחתי את עמוס והיו קוראין אותו פסילוס** (דהיינו כבד לשון שהיה מגמגם בלשנו), **ולכן נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשנו**. ועי"ש בעץ יוסף שביאר למה קרא הכתוב כן שמו שנקרא לו לגנותו, וביאר דאית קרא לשכחו שאף שהיה נקרא כן מחמת כבידות לשונו, מ"מ לא נמנע מלילך בשליחות ה'. וחזינו דהצטער הרבה כשביל להשיב את ישראל בתשובה, והיו מכזיב ורודפים אותו וגם בגלל נבואותיו הקשות, וכמבואר בזה שפאציה קהן בע"ז ביהוה ושלח לירבעם בן יואש המלך להרגו, **(ורק המלך לא קיבל עליו להשיב שאמר דודאי לא אמר כן, ואם אמר מה אעשה לו, שכניה אמרה לו, ויכוחו זו זכה להתיחס עם מלכי יהודה בתחילת נביא ושוע, כמו שאמרנו חז"ל בפסחים פ"ח, ויתכן שנמנה כן דוקא בתחילת הוושע ולא בישיעה ומיכה שהיו באותו זמן, משום שהוא היה רבו של עמוס כמו שהובא לעיל ותלמידו כמותו, וגם הוא נתנבא בעיקר למלכות ישראל וירבעם מלכם)**.

נבואת עמוס

"הלא כבני כושיים אתם לי וגוי", יש להתבונן בסדר ההפטרות שפותחת בפורענות גדולה, שישראל כביכול אינם חשובים יותר משאר האומות, ועתידים לגלות כולם וימותו רובם בחורב, ובתוך ידו דיכור עובר הנביא לנחמות גדולות ועצמות **"ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת וגוי הנה ימים באים וגוי"**, בלא שפירט הנביא שישוכו בתשובה וכו' ולכאורה צ"ח, ובפרט שישאמר הכתוב "ביום ההוא", שביום הפורענות תבוא הישועה, וכבר העיר בזה המפרשים ע"ש.

עמוס משמנה נסיכי אדם לעתיד

והנה בעמוס הנביא, מצאנו מעלה מיוחדת **שיהיה משמנה נסיכי אדם שיהיו לעתיד**, כמו שאחז"ל בסוכה נא: והיינו שיהיה להם קצת שררה ונסיכות על ישראל לעתיד, וכמו שביאר המהרש"א שם, וכתב שיי' שם שלא ידע בהם טעם, ובמהרש"א כתב שכן היה לחז"ל בקבלה שהם היוו עם המשיח לעתיד.

ויתכן שיש להביא קצת סמך מהפסוק, להא דעמוס עתיד להיות מנהיגי ישראל, דהנה כתיב (עמוס פ"ו) שאמר עמוס **"ויקחני ה' מאחורי הצאן וגוי"**, ופירשו חז"ל בתנחומא (הובא בילקוי"ש שמות ריש פ"א) **דלקב"ה ביוזן הצדיקים בצאן כמו שמצאנו במשה דודי וכן בעמוס**, ולכאורה משמע הדבחינה היא להיות ראויים להנהגת ישראל, וכמו שאחז"ל בשמות רבה שם, דכשראה הקב"ה שהם מנהיגים צאצא כראוי הועידם להנהיג את ישראל. וא"כ משמע דגם בעמוס היה ענין הבחינה להנהיג את ישראל דומיא דמשה דודי, ולא מצאנו כזאת בשאר הנביאים, דרוב הנביאים לא היו מנהיגים את ישראל בפועל, ורק בעמוס מצאנו ד"ז, וא"ש היטב לפמ"ש חז"ל שהוא עתיד לנהוג שררה על ישראל, וממילא נבואתו היתה כתחילת הנהגתו, ונבחר בתחילה בצאן.

מעלת עמוס בעונה

ואולי יש לבאר קצת גם הטעם שזכה לזה, דהנה מצאנו בחז"ל ב' עניינים שהם סיבה לגדולה, האחד מה שאמרנו בעירובין יג: **שכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו, וכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו**, והשני מה שביאר רש"י בפרשת בהעלותך (במדבר י"א ט"ז) **מהתנחומא, דאדאום השוטרים שהיו מרחמים על ישראל והוכיז על ידם הם יתמנו בגדולתם כדרך שהצטערו בצרותם**.

ובעמוס מצאנו שניהם, דאשכחן שהשפיל עצמו כמו שאמר (שם פ"ז) לאמציה כהן הבעל, **"לא נביא אנוכי ולא בן נביא אנוכי, כי בוקר אנוכי ובלול שקים, וקחני ה' מאחורי הצאן וגוי"**, ובאמת היה הוא עצמו נביא, ואף שכתבו המפרשים שבא לומר שאין אומנותו בנביאות כשביל לקבל ממון, כמו שאמר לו אמציה כהן הבעל, ורש"י פי' שמר לו שאינו כנביאי השקר שלהם שמתנבאים לשקר כשביל לטוול ממון, מ"מ מה שאמר בלשון זו היא ענות ושלמה, דילכ לומר שהוא נביא ה' לשם שמים בלבד, ובפרט לפמ"ש הרד"ק דכוונתו לומר שלא הורגל בדרכי הנבואה מעטעוריו שיש בזה לשון ענות, והיה יכול גם לומר שהוא ראש הסנהדרין, וכמוש"ו הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה ברישימת מוסרי התורה, **דעמוס ובית דינו קבלו מהוושע ובית דינו, וישעיה ובית דינו קבלו מהם**, והיה יכול להתפרנס אף בלא נבואתו, וכמו שפסק השו"ע בחור"מ סי' ט' סעי' ג' **דחיבין ישראל לפרנס דינימו**.

(ובאמת נמצא לפ"ד הרמב"ם, **שישיעה שהיה מגדולי הנביאים כמשאחז"ל, היה תלמידו אף שהיה בן זמנו** כמבואר בפסחים פז. ויל"ע אמאי לא יכל ישעיה לקבל מהוושע עצמו, שגם הוא היה בזמנו כמשאחז"ל שם, ולמה הוצרך ללמוד מפי תלמידו, ואמנם הוא אמר חז"ל ע"ז יג. לא מן הכל זוכה אדם ללמוד. ושמו הושע שהיה משבט ראובן כמשאחז"ל מכות י' נשאר כל ימיו במלכות עשרת השבטים שנתנבא עליהם, ועמוס היה הולך גם ליהודה שהתנבא עליהם נבואה קטנה מיוחדת בפרק ב', ושם למד ממנו ישעיה שהיה מיהודה כמבואר במגילה י'. ואמנם משמעות הפסוקים בפ"ז שעמוס היה מתנבא כל נבואותיו במלכות ישראל ע"ז כל עיקר נבואתו, ואיכא למימר דמשם היו שומעים יהודה את הנצרך להל כמו נבואות שאר האומות שהתנבא. ואחר האחרונים הביא מספרי קורות הימים שעוזיה מלך יהודה הרג את עמוס ע"ז ברול ששם במצחו, והוא דבר תמוה מאד לומר כזאת על עוזיהו, שאמר חז"ל בבראשית רבה והובא בריש"י

ואחר כל מה שסבל כשביל ישראל ביקש עליהם רחמים וביטל מהם גזירות קשות, וכמו שמבואר בעמוס פי"ז שהראה לו הקב"ה פורעניות גדולות שעתידות לבא על ישראל כמו ארבה המכלה הכל ואש שתשרפם, וביקש רחמים ב' פעמים על שני הגזירות ה' אלוקים חדל נא מי יקום יעקב כי קטון הוא', ובשניהם זכה שנתקבלה תפילתו כדכתיב שם ינחם ה' על זאת' עי"ש. וע"ש בפ"ו ובמלבי"ם שם סדר הנבואות, והם דברים נוראים בבחינת נבואה **שנצרכה לדורות וכמו שאחז"ל במגילה י"ד על כל הנבואות שנכתבו, דיש שם פורענות גדולה על מה שעשו ריבוי אכילה ושחיה ומילוי התאוות האסורות עם חגיגת כלי זמר, וע"ז כתיב שם שבמקומות שאמרנו "הם כי לא להיכיר בשם ה'", יעשו הרבה ע"י שישברו אריביהם הבתים וישרפו אריביהם האנשים, עד שכשיבואו לפנות החללים מהשרפה לא ימצאו בבית שהיו עשרה אנשים אף אחד חי כי כלם ימותו, ובכלל ישראל יהיה עתש כללי על שאמרנו שמה שניצחו אריביהם היה בכוחם ועוצם ידם ששעש להם קרינים, וכן שבאמת היה רק חרמיה ה' על ישראל שהיו בלא שום עוד, וע"ז יעשו שילחצום האריכים מהערכה בדרם עד לבא חמת בצפון והיוו לחוצים מאריביהם. ואחר כל זאת הצה הקב"ה לגזור על ישראל הגזירות הקשות שנתבארו, וביקש עמוס הנביא רחמים על ישראל שלא יוכלו לעמוד מגודל ענים ודולתם בגזירות אלו ונתקבלה תפילתו.**

ובאמת במכות כד. דרשו חז"ל מלשון פסוקים אלו עוד, **שעמוס עמד וביטל הגזירה שגור משה על ישראל, דכתיב בתורה "וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב", שישכנו לבטח וק אם תהיה הנהגתם כיעקב אבינו, ועמוס ביקש ע"ז חרמים שאינם יכולים לעמוד בכך "חדל נא מי יקום יעקב כי קטון הוא", ועי"ז ביטל הקב"ה גזירת משה, ויכזבו ישראל אף בלא שיהיו צדיקים כיעקב**. ובאמת יל"פ בזה היטב הא דסיוס נבואת עמוס הוא דוקא בענין יבול הארץ, **"והשטפו ההרים עטים וגוי"**, וכן בענין ישיבת ישראל לבטח על ארצם **"ולא יתשו עוד מעל אדמתם וגוי"**, דכ"ז הוא מעין הפסוק **"וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב לא ארץ דגן ותיירוש אף שמי יעפרו ולא"**, ומיירי ביבול הארץ וישיבתם לבטח, דבתחילה היה בזה תנאי שהיוו כעין יעקב, ועמוס זכה לבטלו ולהבטיחו לישראל בלא התנאי מחמת גודל מצוקתם.

ומעתה אף דוכה עמוס במה שאחר שנצטער כשביל ישראל הוסיף לבקש עליהם רחמים, שהוא יוכה להנהיגם גם לעתיד, וכמו שאחז"ל על השוטרים.

ואולי יש לבאר בזה גם ענין הנבואה שסיים בה, דבאמת גאולת ישראל לא היתה מחמת זכותם בלבד, אלא דוקא מגודל דלותם כי אפס עצור ועזוב, וכמו שהיה בזמן עמוס, שאף שהיו ישראל רשעים ריחם עליהם ה' למען בריתו כמבואר בפסוקים במלכים (ב' י"ד כ"ו), כן היתה בקשת הרחמים של עמוס ע"ז לדורות, ובוה מסיים נבואתו **דדוקא ביום ההוא של גודל הפורענות "אקים את סוכת דוד הנופלת"**, ויהי' שיראה ה' בעניניו כי אפס עצור ועזוב, ויביא הגואל במהרה לממן שמו באהבה.

רשימות הסדרים וההפטרות של בני מערבא

"פרשת אחרי מות" - הסדרה הראשונה "איש איש וגוי" אשר ישחט שור או כשב או עז וגוי דם יחשבו שם דם שפך". וההפטרות בכת"י ופירוט ליהודה "שוחט השור מכה איש וגוי" השה" (ישעיה ס"ז ג'-י"א וי"א עד פסוק י"ג).

הסדרה השנייה - "כמעשה ארץ מצרים וגוי' לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו". וההפטרות בכת"י "כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו" (ירמיהו י' ב' י"ג).

הסדרה השלישית - "ויידבר וגוי' אמרת אליהם אני ה' אלקיהם". וההפטרות בכת"י "על הר וגוי' אמרו וגוי' הנה אלקיהם" (ישעיה מ' ט"ו-כ"ב - תחילת ההפטרות חסרה סוף"א וכנראה הוא פסוק ט').

"פרשת קדושים" - הסדרה הראשונה - "קדושים תהיו", וההפטרות בכת"י "והיה הנשאר וגוי' קדוש יאמר לו" (ישעיהו ד' ה'-ה') ומוסיפין פסוק ט"ז).

הסדרה הרביעה - "וכי תבואו וגוי' ונטעתם כל עץ וגוי' תאכלו את פריה". וההפטרות בכת"י וגרמז גם במדרש רבה "לא יכנו וגוי' לא יעזו ואחר יאכל כי כימי העץ" (ישעיה ס"ה כ"ב - ס"ו י"ב).

להביא קרבנות, לפרשת צו מפטירין בירמיה "כה אמר ה' וגוי' על דבר עולה או זבח וגוי", שמשמעה גי"כ "כי שמוע מזבח טוב" כמו הפטרת ויקרא, אלא שהקדימו ישעיה

שהיה קודם לידימיה לפרשת ויקרא, ויירמיה לפרשת צו.

ומבואר שבי' הפטרות שמתאימות לב' פרשיות, מקדימין להפטיר בנביא הראשון. ויש להסתפק אם הכונה לנביא שהיה בתקופה מוקדמת יותר, או לנביא שקודם בסדר כתיבת ספרי הנביאים.

והנה הפטרת "הלא כבני כושיים" נאמרה לעמוס, שהיה קודם ליחזקאל שטאמרה לו הפטרת "התשפוט", אולם בסדר כתיבתן מקדימין יחזקאל לעמוס שבתרי עשר, ומבואר בב"ב (ד' יד:) דאגב חגי זכריה ומלאכי שהיו סוף הנביאים - נכתב תרי עשר לבסוף.

ושמא בזה ניתן לבאר הטעם של הנוהגין להפטיר "התשפוט" לאחריו מות ו"הלא כבני כושיים" לקדושים, לפי שבי' ההפטרות מתאימות לב' הפרשיות, ועל כן כיוון ביחזקאל קודם בסדר כתיבתו לספר תרי עשר, על כן מקדימין הפטרת "התשפוט" שבספר יחזקאל, ל"הלא כבני כושיים" שבספר תרי עשר.

ההפטרות הם מענין פרשת העריות, שהוזהרו עליהם גם בפי' אחרי מות וגם בפי' קדושים.

ולכאורה טעם הנומה להפטיר "הלא כבני כושיים" דוקא לאחריו מות, שהוזכר בה "כמעשה ארץ מצרים וגוי' לא תעשו" וכוש הוא אחי מצרים וכמו שביאר הלבוש (שם), ועוד כמו שמבואר בספר מטעמים (עמ' 142), שכתוב בה "ושבת את שבות עמי" שהוא נחמה לישראל מענין כפרת יוהכ"פ. וטעם שמפטירין "התשפוט" לפי' קדושים שהרבה מצוות שבפרשה הוזכרו בהפטרה זו (כ"ו-כ"ז) "אב ואם הקלו בך, לגר עשו בעושך בתוכך, יתום ואלמנה הוו בך, קדשי בית ואת שבתותי חיללת, אנשי רכיל היו בך וגוי', שוחד לקחו בך וגוי', נשך ותרבית לקחת, ותבצעני רעיק בעושק".¹¹ ועוד יי"ל דכיון שמצינו שהשתדלו שלא להפטיר ב"התשפוט", על כן "אקדומי פורעניות לא מקדימין" ודוחין אותה לפרשת קדושים.

וטעם הנוהגים להפטיר "התשפוט" לאחריו מות ו"הלא כבני כושיים" לקדושים, יי"ל ע"פ דברי הלבוש (סי' תרפ"ה סעי' ו') לפרשת ויקרא מפטירין בישעיה "עם זו יצרתי לי וגוי", שהיא מדברת בתוכחות ישראל שטוב להם לשמוע בקול ה' ולא יצטרתי

¹¹ וכמו שציין רש"י בהפטרה, "אב ואם הקלו בך" כל התעובות שבפרשת קדושים תהיי' שהוזהרו עליהם - נמנו כאן. "קדשי בזיתי" ולא כמו שאמרתי (קדושים י"ט ה') "לרצונכם ותבחרו".